

Andrej Žmegač

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb

Mletački graditelj utvrda Antun Jančić

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

Predan 10. 9. 2013. – Prihvaćen 26. 9. 2013.

UDK: 72 Jančić, A.

Sažetak

U radu je na temelju arhivskih podataka identificirano djelovanje mletačkog časnika i graditelja utvrda hrvatskog podrijetla Antuna Jančića. Brojni novi podatci pokazuju kako se Jančić kretao gotovo cijelim područjem Mletačke Republike, a osobito intenzivno Peloponezom u godinama pred izbijanje mletačko-turskog rata 1714. Temeljem svoga ugleda kod nadređenih, imao je važnu ulogu u gradnji mletačkih utvr-

da te je obavljao istaknute dužnosti. Dosad poznatim projektantskim aktivnostima u Veroni, Kninu i Naupliju autor dodaje i one u Rionu (Castel di Morea), Modonu, S. Mauri (otok Lefkada). U radu se ocrtava i nastavak Jančićeve karijere nakon povratka iz osmanlijskog zatočeništva 1720. godine, kada ga je reaktivirao Schulenburg.

Ključne riječi: *utvrda, Mletačka Republika, mletačko-turski ratovi, Peloponez, Nauplij, Knin, Antun Jančić*

Djelo graditelja utvrda Antuna Jančića dosad nije bilo sustavno opisano i protumačeno. O njemu se pronalaze pojedinačni i razasuti navodi, i to više u stranoj nego u domaćoj literaturi. Među njima se nerijetko iznosi podatak da je bio Dalmatinac, a ime mu se ponajviše ističe uz utvrdu Palamidi u Grčkoj, po svemu sudeći njegovo najvažnije i najoriginalnije djelo. Ne bi trebalo biti sumnje da je riječ o važnoj osobnosti hrvatskoga, mletačkoga, možda i europskoga vojnoga graditeljstva i da stoga zaslužuje sustavno istraživanje i tumačenje, dio čega želi biti i ovaj prilog.

Prije svega, valja upozoriti na teškoću s nejasnom hrvatskom ortografijom njegova imena. Kao što smo već navodili,¹ ime mu se nalazi zapisano u više inačica, pa su ga hrvatski autori kroatizirali ponajviše u Janšić, a mi smo bili predlagali ime Jakšić. No čini se da bi vjerodostojno rješenje moglo biti i Jančić, osobito s obzirom na učestalost u povijesnim dokumentima zapisanih slučajeva, kao i na zastupljenost tog imena u našoj suvremenosti.

Najraniji spomen Jančićeva djelovanja nalazimo u zbirci karata iz doba Morejskog rata (1684.–1699.), u kojoj je priložen njegov projekt utvrđivanja grčkog otoka S. Zorzi.² Riječ je bila o skromnim i jednostavnim utverdama: na jednom rtu utvrda s bastionom i dva polubastiona, na drugom zvjezdasta utvrda, u čijem se središtu raspoznaje kružna kula.

Kao inženjerijski satnik istaknuo se potom kod Negroponta 1688. godine, vodeći samostalno opsadne operacije.³ U bitci kod Argosa 1695. pak bio je ranjen, tada u činu pukovnika.⁴

U istome Morejskom ratu vodila se velika i važna rasprava o tome kako osigurati Peloponez (Moreju) od napada kopnenim putem, sa sjeveroistoka. Kako je to Mletačka Republika i inače običavala, bila je priređena neka vrsta konferencije, gdje su najistaknutiji inženjeri predlagali svoja rješenja te istodobno polemizirali s tuđim prijedlozima. Sačuvani su podatci o sudjelovanju nekoliko graditelja, među ostalima i Jančića, a čini se da je on kritički komentirao predložene koncepcije generala Stainaua i Sigismonda Alberghettija.⁵ Nije posve jasno je li možda bila riječ o odgovoru na Alberghettijeve primjedbe njegovim prvotnim zamislima. Svakako Jančićeva prisutnost na tome mjestu i u takvim raspravama potvrđuje već tada njegov ugled među graditeljima uključenim u rješavanje fortifikacijskih zadaća na strateški najvažnijim mjestima za Mletačku Republiku.⁶ Kod osiguranja korintske prevlake osnovna je dvojba bila da li postaviti glavnu utvrdu kod grada Korinta ili pak izgraditi utvrde duž cijele prevlake.⁷

Nakon Morejskog rata nalazimo Jančića u Veroni, gdje se očekuje dolazak njemačkih trupa, kako piše Francesco Grimani. Stoga je bilo potrebno pojačati tamošnje fortifikacije, ali poljskim utverdama, zbog brzine i manjih troškova.⁸ Tako

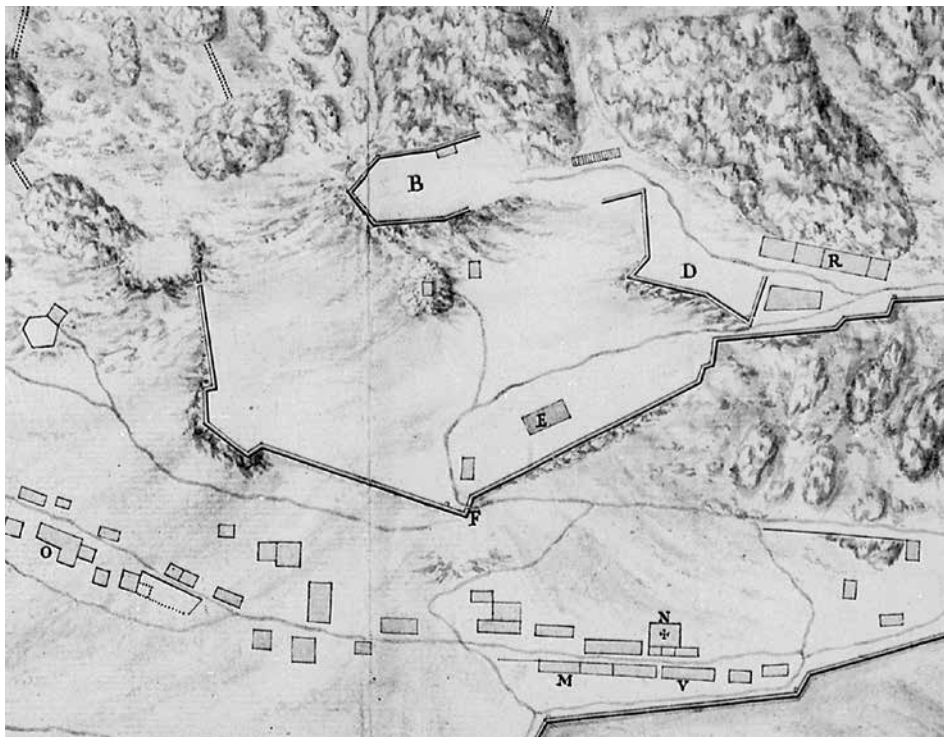

Knin, G. Juster, 1708. (Kriegsarchiv, Beč)
 Knin, G. Juster, 1708. (Kriegsarchiv, Vienna)

se sačuvao Jančićev crtež za pojačanje utvrde S. Felice, na sjevernom završetku veronskog obrambenog pojasa. Zanimljivo je kako je i oko takvog nevelikog zahvata pokrenuta rasprava o projektima suprotstavljenih inženjera, u ovome slučaju Jančićeva i onoga Coxa di Kelsona, drugoga graditelja u službi Mletačke Republike. Knjižica nepoznata autora uspoređuje dva prijedloga, pokazujući da je Jančićev projekt bio manje zahtjevan i opsežan:⁹ predviđao je tri ravelina, jednu odvojenu platformu i *skriveni put* s traverzama. Unatoč tome što je Jančić, po svemu sudeći, odgovorio pozivu na štednju i žurnost, nije dobio naklonost pisca spomenute studije. Ondje se prigovara što njegov projekt ne postiže pravilnost za kojom bi trebalo težiti koliko je to moguće. Zbog toga se priklanja Coxovoj zamisli, tvrdeći da njezina provedba ne bi stajala više od 20.000 dukata. Toliko je već, ocjenjuje autor, stajalo uređivanje elemenata prema Jančićevu prijedlogu, a nije načinjena niti polovica posla. Ipak se u tekstu spominje i Jančićev komentar Coxova projekta, gdje mu spočitava jedino to da odviše stoji. Riječ je očigledno o uobičajenoj raspravi u kojoj je svaka zainteresirana strana (uključujući autora malene studije) nastojala drugu stranu prikazati u što nepovoljnijem svjetlu, no doznajemo da se ostvarivao ipak Jančićev projekt. Osim u Veroni, Jančićevo djelovanje na području Terraferme zabilježeno je i u Legnagu, strateški važnom mletačkom gradu nizvodno na rijeci Adige; Jančić je izradio tlocrt te utvrde.¹⁰

Najvažnije i najveće poglavlje Jančićeva djelovanja odnosi se na utvrđivanja grada i luke Nauplija (mletački Napoli di Romania, danas Nafplio) na sjeveroistoku Peloponeza. Zajedno s golemim poluotokom tu je utvrdu Venecija ponovo

dovela pod svoj nadzor tijekom Morejskog rata, 1686., te je učinila glavnim gradom Peloponeza. Grad leži na poluotoku, a prema istoku, gdje je prilazna strana, valjalo se braniti kako u ravnici tako i od uzvisine Palamidi, koja dominira gradom. Najprije se pristupilo osuvremenjivanju donjih utvrda, gdje je u prvom desetljeću 18. stoljeća više mletačkih graditelja dalo prijedloge za takav zahvat, među ostalima i Jančić. Bio je to rezultat konferencije o tome kako nastaviti s utvrđivanjem Nauplija, a u tom sklopu potrebe su iznosili i na odluke ponajviše utjecali generalni providur mora Francesco Grimani,¹¹ generalni providur Moreje Angelo Emo, te *savvio alla scrittura* Francesco Gritti. Jančić je opsežan opis svog projekta sastavio u Veneciji 31. XII. 1707.,¹² što znači da je temeljito i točno poznao postojeće napolitanske utvrde, tj. raspolagao potrebnom dokumentacijom o njima. U tom su času već bili uglavnom izgrađeni bastioni Dolfin (S. Marco) i Grimani (S. Antonio), a sada je riječ bila o zaštiti samog podnožja Palamidija te o zaštiti luke gradnjom na obali ili u moru. Takav prijedlog o odvojenoj utvrdi (»baluardo staccato«) dao je upravo Jančić. Premda je visoko cijenio njegovo iskustvo i znanje, Francesco Grimani ocijenio je njegov projekt preskupim.¹³ No čini se da je napokon ta odvojena utvrda (bastion Mocenigo ili S. Sebastiano) podignuta ipak prema Jančićevoj zamisli, jer providur Emo u rujnu 1708. piše kako je Jančićev projekt odobrio Senat.¹⁴ Gerola navodi podatak da je potkraj 1707. Senat bio uputio Jančića na Peloponez,¹⁵ kamo je valjda pošao nakon venecijanske konferencije. To očito svjedoči o njegovoj tadašnjoj važnosti i ugledu, možda većemu no drugih graditelja što su sudjelovali u raspravama i predlaganju novih mletačkih fortifikacijskih zahvata.

Knin, G. Juster, 1708., detalj (Kriegsarchiv, Beč)

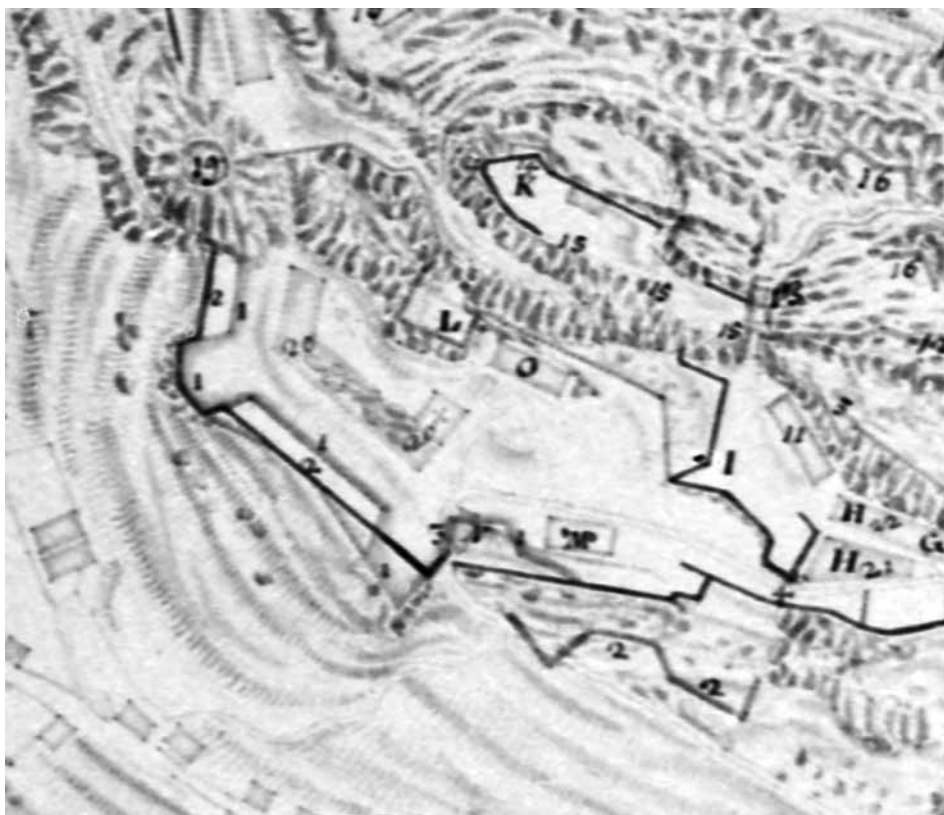
Knin, G. Juster, 1708, a detail (Kriegsarchiv, Vienna)

Knin, projektirani Jančićevi zahvati, oko 1710., detalj (Biblioteca del Museo Correr, Venecija)

Knin, Jančić's reconstruction plan, ca. 1710, a detail (Biblioteca del Museo Correr, Venice)

da brani ne samo zadarsko, već i šibensko i trogirsko područje.¹⁷ U svom izvješću navodi da mu je zadaća bila ocijeniti projekt inženjera Andreisa za dogradnju kninske utvrde.¹⁸

Knin su Mlečani bili zauzeli u Morejskom ratu, 1688. godine. Koliko je poznato, utvrda je u ono doba imala još srednjovjekovna obilježja, uz pojedine nasipane kule i platforme iz osmanlijskoga razdoblja. Takvu je utvrdu valjalo osuvremeniti, pogotovo u svjetlu nove važne uloge što joj je trebala pripasti. U prvom desetljeću 18. stoljeća pristupilo se očigledno izradi projekta za takav zahvat, a zamisli inženjera Andreisa vidljive su u njegovu prikazu kninske utvrde.¹⁹ Na podlozi postojećeg stanja, što odgovara onome zabilježenom u Justerovu tlocrtu iz 1708., Andreis je označio svoje zahvate: uz ulaz u drugi obzid (kod Justera F) predvidio je kvadratnu platformu (»piattaforma da farsi«), a od nje je prema zapadu, tj. prema Korlatu, povukao poprečni bedem. Sam Korlat (Lab, Bandijera) okružio je novim zidovima u poligonalnom toku s nekoliko platformi i napokon je zidovima povezo stijene na južnom položaju Belveder. Vrlo skromne intervencije predvidio

Godine 1709. Jančić je bio upućen u Dalmaciju kako bi se posvetio Kninu,¹⁶ utvrdi koja je imala postati prvorazrednom tvrđavom i jedinom snažnom mletačkom utvrdom u Dalmaciji udaljenom od mora. Opsežno Jančićevo izvješće daje najprije sliku cijeloga područja oko Knina, zajedno s drugim utvrdama, vodotocima, planinskim masivima, i napokon uloge koju bi osuvremenjena tvrđava mogla i trebala imati:

je za druge pozicije na utvrdi, uključujući i za *kaštel*. Takvom projektu Jančić je našao više zamjerki, navodeći pogreške u samom prikazu, potom u projektu te u proračunu. Morao je izraditi točniji tlocrt i presjeka kako bi se moglo na pravi način pristupiti projektiranju.²⁰

Nakon opsežna opisa tadašnjega stanja kninske utvrde Jančić započinje svojim prijedlozima, a riječ je o pravilima »opće

Knin, projektirani Jančićevi zahvati, oko 1710. (Biblioteca del Museo Correr, Venecija)
 Knin, Jančić's reconstruction plan, ca. 1710 (Biblioteca del Museo Correr, Venice)

ideje utvrđivanja« primijenjenima u dva zasebna projekta:²¹ prvi, koji sam autor preporučuje, značio je utvrđivanje jezgre utvrde, tj. gornjih obzida (recinkta), povezivanje s rijekom, podizanje spremišta i vojarni, a predviđen trošak bio mu je 17.552 srebrnih dukata. Drugi pak značio je izgradnju tenalja i reduta na nasuprotnoj uzvisini Promine, dva kaponira u podnožju, poboljšanje stanja kninskog naselja, čemu je trošak imao biti 14.449 dukata. U sklopu prvog prijedloga nalazimo precizan opis onoga što je Jančić zamislio na jugoistočnoj strani: valjalo je dotadašnje kurtine (u njegovu prikazu označeno tamnom crtom) dijelom pretvoriti u predbedeme («riducendo parte del presente (?) ristretto muro in falsabraga»), a nove bedeme načiniti na uvučenijoj liniji («ritirando il Recinto ...»). Posve jasno je to vidljivo na njegovu prikazu Knina, gdje se opaža plitak bastion Vendramin s planiranim dubljim položajem bedema, ali i novooblikovani bastion na susjednom položaju dotadašnjih vrata. Takvo rješenje je i ostvareno, a novi bastion, koji je postao glavnim i ulaznim, ponio je ime Pisani, prema generalnom providuru Carlu Pisaniju.

Predbedemi (*falsabraga*), tlocrtno izvedeni na način tenalje, zatvaraju pred kurtinama prostor u koji se ulazi iz bastiona. U oba bastiona, Pisani i Vendramin, vidimo vrata za prilaz predbedemu, a ona su očito dio originalne strukture bastiona. To znači da su novooblikovani bastioni izvedeni s tim

prolazima i da su istodobno, dakako, uspostavljeni i predbedemi.²² Iz Jančićeva opisa projekta i tlocrta jasno proizlazi da je on bio autorom toj strukturi.

Novi bastion Pisani obuhvatio je u svojoj sjevernoj flanki (boku) važno mjesto glavnog ulaza u tvrđavu, odnosno u taj obzid. Takvo rješenje ulaženja kroza sam bastion posve se rijetko susreće, jer je uobičajeno mjesto ulazu u kurtini između dvaju bastiona. U kninskom slučaju Jančiću se očigledno učinilo najspretnijim smjestiti ulaz upravo ondje, zbog kosine prilaza i ograničenog prostora za njegovo drukčije vođenje; uostalom, na istom se mjestu ulazilo i dotad, prije uspostave novog bastiona.

Na drugim mjestima u tvrđavi Jančić je predložio podizanje platformi, tenalja, traverza i drugih elemenata, te napokon preporučio produbljivanje i proširivanje jarka prema velikom platou na sjeveru. Taj zahvat, kao i usustavljanje bedema s predbedemima na jugoistočnoj strani, lijepo se vidi na presjecima podno tlocrta.

U svojem dugom izvješću Jančić preporučuje izvedbu prvog prijedloga, što je uglavnom i ostvareno. Više puta autor govori o važnosti Knina, navodeći napokon i da je riječ o najvećoj (najvažnijoj) utvrdi Dalmacije.²³ To je osobito bilo potvrđeno i dekretom od 19. III. 1710., u kojem su mletačke utvrde bile rangirane u tri skupine, a Kninu je dodijeljeno mjesto među

Knin, bastion Vendramin
Knin, Vendramin's bastion

prvorazrednim tvrđavama, zajedno s Veronom, Brescijom, Palmanovom, Zadrom, Krfom i Nauplijem.²⁴

Radovi u Kninu započeli su za providura Vendramina (VI. 1708.–IV. 1711.), temeljem dekreta iz travnja 1710.²⁵ Na kraju svoje službe Vendramin opisuje što je sve bilo učinjeno, a riječ je o opsežnom popisu radova poput pripreme vapnenica, iskopa temelja, poravnavanja strmina, dobave drva, klesanja kamena za oblaganje ziđa i sl.²⁶ Posrijedi su dakle bili pripremni radovi, provedeni u sklopu ostvarivanja Jančićeva projekta.²⁷ Pratimo li dalje taj proces, zalazimo u razdoblje novoga providura Pisanija.

Već u svojem prvom izvješću on suzdržano govori o onome što je zatekao, predviđajući, razumljivo, da će glavni radovi tek uslijediti.²⁸ Početkom 1713. godine Senatu prilaže model tvrđave s prikazom ranijeg stanja, kao i onoga suvremenog, u kojemu su istaknuti »važni, veliki radovi što su otpočeli s mojim obnašanjem dužnosti«. ²⁹ Providur Pisani zapisao je kako je tvrđava »oslobođena i podignuta« na temelju Jančićevih projekata,³⁰ a u taj opseg radova smijemo uključiti bastione Vendramin i Pisani s pripadajućim predbedemima, pojačanje sjevernog završetka *kaštela*, produbljivanje jarka prema sjevernom platou te utvrđivanje toga platoa. No, kako nas izvještava Pisani, osim tih zahvata bilo je i daljnjih radova, koji nisu bili sadržani u prvom projektu,³¹ to će reći da ih se po svemu sudeći ne može povezati s Jančićem. Razumljivo je da je složena i važna utvrda poput kninske morala biti dopunjavana i nakon Jančićeve razmjerno ograničene intervencije, jer – riječima istog providura – ona brani Zadar i Šibenik, i stoji naspram Osmanlijama i Austriji.³²

Jančić 1709. u Kninu zasigurno nije boravio dugo, jer mu je zadaća bila načiniti izvješće i predložiti zahvate, a ne voditi

radove. Vijesti o njegovu djelovanju redaju se opet u 1711. godini, i to u Grčkoj. U lipnju po nalogu Senata boravi na Krfu, gdje se sastaje s Agostinom Sagredom, koji putuje prema jugu kako bi preuzeo dužnost providura Moreje.³³ Sagredo ga spominje jer s njime obilazi krfske utvrde, za čija poboljšanja Jančić daje preporuke.³⁴ Bila je riječ o tome kako nastaviti utvrđivanje te ključne utvrde, nakon što je poslove ondje vodio pokojni inženjer Verneda. Zaključeno je kako valja zadržati njegova rješenja, uz određene varijacije i izmjene. Novi providur Sagredo stiže napokon na Peloponez i u prvom izvješću iz Nauplija piše o položaju grada, potrebi da se zaštiti uzvisina Palamidi i od Jančića traži da izloži svoje mišljenje i prijedloge o tome.³⁵

Položaj Palamidi oduvijek je tvorio prijetnju gradu, jer su ga tako koristili Turci u 16. stoljeću, a onda opet Mlečani pri opsadi u Morejskom ratu. Pa ipak je isprva bilo protivnika zamisli da uzvisina bude osigurana izgradnjom utvrde ondje. Tek početkom 18. stoljeća pretežu zahtjevi za takvim rješenjem, te je 1708. donesena načelna odluka da utvrda bude podignuta prema Jančićevim zamislima,³⁶ pitanje je tek trenutka kada da se započne s radovima. Novi providur Mocenigo, što je bio naslijedio Francesca Grimanija, savjetovao se o varijantama projekta s nizom inženjera, poput Zacca, Cittadelle, Gieghera, Lasallea, Levasseura i Alberghettija, koji su, dakako, predlagali različita rješenja, a jedan od glavnih problema bila je visinska razvedenost položaja na uzvisini Palamidi. Mocenigo je svojim komentarima bio priložio i crtež, koji, prema njegovim riječima, ne može dočarati složenost položaja što ga utvrda treba obuhvatiti.³⁷ U razdoblju njegova obnašanja dužnosti nije bilo učinjeno praktično ništa osim komunikacije između grada i uzvisine, izvedene stubama uklesanima u stijenu.³⁸

Knin, predbedem i bastion Vendramin
Knin, outer rampart and Vendramin's bastion

No novi providur Agostino Sagredo odlučno je prišao utvrđivanju Palamidija, tražeći, kako smo vidjeli, projekt od Jančića. Riječ je bila nesumnjivo o novoj zamisli, kojom je Jančić – riječima samog providura – različite visine zaposjeo zasebnim građevinama.³⁹ U Sagredovu točnom opisu navodi se da je na gradu najbližoj uzvisini predvidio jedan bastion (bit će to »bastion« S. Girardo), na sljedećoj jednu redutu zaštićenu dubokim jarkom (riječ je o »baluardo staccato«), na trećoj udvojeni *skriveni put* (uistinu će tu biti polubastion S. Agostino), na kosini pod *baluardo staccato* također odvojeni ravelin (»una specie di Rivellino staccato«), napokon naprijed prema prilaznom pravcu bastion s dva polubastiona. Sagredu je Jančić predočio i smisao takvoga komponiranja utvrde, a taj je da su elementi povezani u cjelinu i da se međusobno ispomažu i podupiru.⁴⁰ Gradnja utvrde dobro je napredovala, do listopada 1713. bilo je utrošeno 33.935 dukata,⁴¹ a do kraja djelovanja providura Sagreda u Naupliju 1714. godine 53.081 dukat.⁴² Jančić je cijelo to vrijeme obilazio druge važne utvrde, na Peloponezu i drugdje, ali se na zahtjev providurov vraćao kako bi nadgledao nastavak radova na Palamidiju.⁴³

Kako smo bili vidjeli, Sagredo je započeo i podigao utvrdu prema Jančićevu projektu, te nema mjesta sumnji da je on autor toga velikog djela. Ranije su postojale nejasne procjene da su mu koautori bili Francuzi u mletačkoj službi Levasseur i Lasalle, no posljednji je bio tek nadglednik izvedbe.⁴⁴ Na ovome mjestu nećemo pobliže analizirati niti ocjenjivati utvrdu Palamidi, jer to namjeravamo učiniti drugom prilikom, recimo tek da se ona u očima stranih istraživača smatra Jančićevim remek-djelom i vrhuncem mletačke fortifikacijske arhitekture, barem one morejske. Christian Ottersbach piše: »Njihove utvrde uglavnom odgovaraju tadašnjem

standardu. S jednom iznimkom: glavno djelo mletačkoga vojnoga graditeljstva nedvojbeno tvori brdska utvrda Palamidi u Naupliju (...) utvrđenje, koje je bilo daleko ispred svog vremena.«⁴⁵ Ottersbach drži da Palamidi iskazuje vrijednost baroknog umjetničkog djela, a da navješćuje fortifikacijska načela kraja 18. i 19. stoljeća.⁴⁶ Eric Pinzelli pak naziva ga »čudom vojne arhitekture«.⁴⁷

U Sagredovu izvješću potkraj 1711. riječ je o tome da je Jančić angažiran i na drugim utvrdama na Peloponezu.⁴⁸ Među najvažnije providur ubraja Rion (Castel di Morea, na sjevernoj obali Peloponeza) te Modon, luku u jugozapadnom dijelu poluotoka; o objema je Sagredo zatražio Jančićevo mišljenje. Kako doznajemo, za Rion je Jančić predvidio dvije linete (ravelina) s popratnim zahvatima te obuhvaćanje zidom pješčanog istaka na ulasku u kanal. U slučaju Modona namjeravao je odvojenu platformu što je stajala uz most pregraditi u polubastion te izgraditi manji polubastion uz drugu platformu, a sve obuhvatiti *skrivanim putom*. Jedna od tema izvješća je i nastavak osiguranja korintske prevlake, to znači samoga grada i izduljenog poteza od jedne do druge obale. O tome je Sagredo bio zatražio mišljenja od generala Zacca te od Jančića, koji se, kako se može zaključiti, nije posve slagao s onime što se predviđalo za tu strateški važnu zonu.

Početkom veljače 1712. providur Sagredo šalje jednog inženjera u Rion, drugog u Modon, ali određuje da onamo pođe i Jančić, kako bi bio od pomoći tom neimenovanom inženjeru te kako bi o napretku radova mogao bolje izvijestiti.⁴⁹ Jančić je imao nalog da se vrati u Naupliju radi nadzora gradnje na Palamidiju, no odlučeno je da se uputi u Rion kako bi ondje obavio odgovarajući posao: da usporedi nacрте sa stanjem izgradnje i da po potrebi u projekt unese promjene.⁵⁰ Potkraj

Knin, predbedem i bastion Pisani
Knin, outer rampart and Pisani's bastion

ožujka Sagredo bilježi kako se Jančić vratio s tog putovanja; u Modonu se uvjerio kako projekt valja ponešto izmijeniti, pa je umjesto zamišljenog manjeg bastiona predvidio podizanje drukčije građevine, koju je nazvao »galleria in caponiera«.⁵¹ Utvrdama Riona nije trebalo bitno mijenjati projekt, a doznajemo da ga je Jančić držao dijelom većega sklopa što ga je tek valjalo izvesti. Odlazeći iz Modona i Riona, Jančić je inženjerima zaduženim za te utvrde ostavio upute kako bi mogli voditi gradnju. U Modonu je valjalo započeti *skrivenim putom*, a u drugoj utvrdi uređivanjem predbedema i obuhvaćanjem pješčanog istaka.

U kolovozu Sagredo je putovao iz Nauplija na otok Zante (Zakynthos), i na tom se putu zaustavio u Koronu. Ondje je naložio Jančiću da se iskrca na kopno, pregleda utvrdu, procijeni njezine potrebe te da ga izvijesti o zatečenome. Providur zaključuje kako Koron ima dosta slabosti, kako u stanju utvrda tako i u položaju prema okolnom terenu i *borgu* te teško može biti pretvoren u snažnu utvrdu. Stigavši na Zante, Sagredo je uputio Jančića na Krf, kako bi nadgledao radove na tamošnjim utvrdama. Naložio mu je ujedno da se na povratku iskrca u utvrdi S. Maura (otok Lefkada) sa zadaćom da nadzire početak izvedbe projekta za tu utvrdu i da da upute natporučniku Viscontiju, zaduženom da vodi radove.⁵² Ubrzo se Jančić vraća s Krf i S. Maure, o kojim utvrdama daje svoju ocjenu uz prijedlog daljnjih zahvata. Javila se potreba za praćenjem radova u Rionu, pa je Jančić upućen onamo s uobičajenom zadaćom da providuru podnese izvješće o toj utvrdi.⁵³ Sagredo prenosi zatim Jančićeve sudove o tri utvrde: u Krfu radovi dobro napreduju, podižu se neki od vanjskih elemenata (rog, ravelin, platforma) te se pojedini potezi obzidavaju kamenom (»incamisatura«). Na utvrdi S. Maura spremni su radnici i građa za izvedbu pro-

jekta, a javila se i potreba za prokopom kanala između otoka i kopna radi veće sigurnosti utvrde. U Rionu opsežni radovi na podizanju novih zidova od temelja dobro napreduju.⁵⁴

Potkraj listopada 1712. providur šalje Jančića ponovo u Nauplij kako bi nadgledao stanje na Palamidiju.⁵⁵ Iz prosinca iste godine potječe podatak kako je inženjer Alberghetti upućen u Sudu i Spinalongu (posljednja mletačka uporišta na Kreti nakon gubitka tog otoka u Kandijskom ratu) te na Tine (Tinos, otok u skupini Kiklada), kako bi nadgledao radove; kada započne sezona, navodi Sagredo, uputit će onamo i Jančića.⁵⁶

U travnju 1713. Jančić je ponovo u Rionu, gdje je zadovoljan tijekom radova na strani prema moru, ali prema kopnu bilo je teško utvrdu izvoditi onako kako je traženo u projektu. Nakon obilaska te utvrde, Jančić je pošao u Modon.⁵⁷ Vrativši se iz Modona, predočio je providuru nov, pojednostavljeni projekt za Rion.⁵⁸ Potom je Jančić očito obišao Sudu, Spinalongu i Tine, pregledavši im stanje utvrda, zgrada, skladišta i ostaloga.⁵⁹ Iz jednog od narednih Sagredovih izvješća doznajemo da je Jančić posjetio i Malvasiju, na jugoistoku Peloponeza.⁶⁰

U kolovozu u jednom je izvješću sadržan i opis radova na utvrdi S. Maura, za koju doznajemo da je barem dijelom bila Jančićev projekt. Valjalo je na strani prema kopnu dovršiti ravelin i podići dvije kontragarde kao zaštitu ulaza, a prema otoku Lefkadi podići *rog*; sve je trebalo opremiti šančevima, kontraeskarpom i *skrivenim putom*.⁶¹ Nešto kasnije, već u doba posljednjeg mletačko-turskog rata, utvrda S. Maura dobiva poljske utvrde, a jedna je građevina u opisu imenovana Jančićevim imenom, očito po svom projektantu.⁶² U rujnu 1714. Jančić je pak boravio na licu mjesta i načinio analizu

8 Knin, ulaz kroz bastion Pisani
Knin, entrance through Pisani's bastion

potreba S. Maure s posadom od 2.000 ljudi, u slučaju opsade što traje 60 dana.⁶³

Intenzivni radovi na utverdama Peloponeza bili su priprema za još jedan mletačko-turski rat, čije se izbijanje moglo predvidjeti. U srpnju 1714. Senat raspravlja o tim utverdama te zaključuje da je u Rionu učinjeno toliko da se može prestati s radovima, s čime se slaže i Jančić. I u Modonu se dobro napredovalo, pa je utvrda bila blizu dovršetka.⁶⁴ Ondje je valjalo odlučiti treba li izvesti *rog* što ga je bio projektirao Jančić. U sklopu priprema za novi rat važno mjesto trebalo je pripasti Krfu, jednoj od najvažnijih mletačkih utvrda, na istoimenom otoku što nadzire ulaz u Jadran. Početkom rujna Jančić boravi na Krfu i daje osvrt na stanje tamošnjih utvrda, predlažući da se dovrše neki poslovi (*terrapieni* i *parapeti kontrafalsabrage* i *roga* S. Antonio). Smatra da bi trebalo staviti pod nadzor uzvisinu Abramo zapadno od Forte Nuovo, i to izgradnjom izdvojenoga bastiona (*bastione staccato*).⁶⁵ Na ovome mjestu treba upozoriti na prikaz Krfa s Jančićevim prijedlozima na podlozi Venedina projekta:⁶⁶ ondje je prikazano kako je resistemiziran način zaposjedanja uzvisine Abramo. Početkom 1715. Jančić je opet u Rionu, gdje ima zadaću pregledati nove utvrde i iskazati što treba učiniti da budu dovršene.⁶⁷ U travnju su provedeni neki radovi prema njegovu projektu.⁶⁸

Turci su brzo osvojili mletačka uporišta na Peloponezu, tako je Nauplij pao 20. VII. 1715. O Jančićevoj sudbini Ferrari izvještava ovako: nakon gubitka Nauplija providur Dolfin odlazi u Modon, gdje se Jančić držao časno do kraja.⁶⁹ Vodio je obranu i pozivao na oružje i onda kad se sve činilo gotovo; bio je tom prilikom i ranjen. Zarobili su ga naposljetku janjčari, ispitivao ga je beglerbeg, kasnije i vezir, a život mu je,

kao i njegovim drugovima, spasio hodža. Bili su godinama zatočeni u Istanbulu, u lancima. Može se pretpostaviti da je Jančić bio oslobođen 1720. godine, zajedno s generalom Zacom. U suvremenoj literaturi dosad nije bilo spomena o Jančićevoj sudbini nakon pada Peloponeza 1715. godine i odvođenja u zatočeništvo. No vidjet ćemo kako su se njegovo djelovanje i karijera nastavili i nakon povratka pod okrilje Mletačke Republike.

Novi vrhovni zapovjednik mletačke vojske Johann Matthias von der Schulenburg u ožujku 1720. navodi kako je Jančić pušten iz zarobljeništva, pun hvale za njegove odlike i vrline.⁷⁰ Odlučio je zadržati ga u službi i iskoristiti njegovo iskustvo. Bila je riječ o utvrđivanju Krfa,⁷¹ pa Schulenburg navodi kako će Jančića izvijestiti o započetim radovima ondje te mu pokazati nacрте i profile da dozna njegovo mišljenje. Krf je tada, nakon posljednjeg mletačko-turskog rata, još silno dobio na važnosti jer je to Veneciji nakon gubitka Peloponeza ostao jedan od malobrojnih posjeda u Grčkoj, k tome prvorazrednog značenja s obzirom na smještaj.⁷² Godine 1723. Schulenburg Jančića imenuje vojnim upraviteljem Krfa, smatrajući da kao dokazani stručnjak i poznavatelj utvrda treba biti i na položaju njihova upravitelja.⁷³

Godine 1728. razvila se diskusija oko načina daljnjeg utvrđivanja Krfa, osobito oko izvedbe *falsabrage* (predbedema); riječ je bila o temi aktualnoj još iz doba prije proteklog rata. Jančić je u opsežnom dokumentu izložio svoj prijedlog,⁷⁴ a povjerenstvo inženjera trebalo je procijeniti je li povoljnije njegovo rješenje ili ono pukovnika Mosera. U svojem nalažu, također svojevrstnoj studiji, povjerenstvo se priklonilo Moserovu prijedlogu.⁷⁵

Spomen Jančićev nalazimo i 1731. godine, kada je Schulerburg od njega tražio mišljenje o jednom nižem časniku.⁷⁶ Godine 1734. naš se inženjer navodi kao tenente generale Giancix,⁷⁷ dakle u višem činu od ranijeg sargente generale. Napokon, iz 1739. godine potječe popis najviših časnika mletačke vojske, na čijem je vrhu, dakako, maršal Schulerburg, potom tenente generale Baron de Spaar, te zatim tenente generale d'Infanteria Antonio Giansix.⁷⁸ Taj zasad posljednji spomen aktivnog Jančića govori koliko je još trajala njegova karijera nakon izlaska iz zatočeništva i kakve je vrhunske dužnosti obavljao za Mletačku Republiku.

Nakon orisa Jančićeva dinamičnog života i jednako takvog djelovanja, lako se može zaključiti kako je bila riječ o za-

nimljivoj i važnoj figuri mletačke države na prijelazu 17. u 18. stoljeće. Imao je uspješnu karijeru, bio pozivan rješavati fortifikacijske zadaće na najvažnijim mjestima, te je, kako se čini, uživao velik ugled i bio posvuda hvaljen. Bez namjere za potankom analizom njegovih fortifikacijskih zamisli i rješenja, rekli bismo da je osobitu važnost davao korištenju *falsabrage* (predbedema) te rado koristio odvojena, »stakirana« tijela. Prostor njegova djelovanja bio je vrlo širok, od Verone do Krete, s težištem na utverdama Peloponeza i Krfa, a nama je osobito zanimljiv kao projektant Knina, posljednje velike mletačke utvrde u nas. Preostaje još precizirati Jančićev udio u širem obzoru fortifikacijske arhitekture, posebno s obzirom na njegovo remek-djelo Palamidi.

Bilješke

- 1 ANDREJ ŽMEGAČ, Bastioni jadranske Hrvatske, Zagreb, 2009., 125.
- 2 Biblioteca Nazionale Marciana, Venecija (dalje BNMVe), Ms. It. Cl. VII 94 (10051), Carte topografiche e piante di città e fortezze per la guerra di Morea (1684–97), fol. 112: Pianta del scoglio di S. Zorzi proposto a fortificarsi dal Sig. Gnl. S. Polo (...) con le proposte di me alfier Antonio Giancix. Jančić u to doba nosi, dakle, čin zastavnika.
- 3 ERIC PINZELLI, Les forteresses de Morée. Projets de restaurations et de démantèlements durant la seconde période vénitienne (1687–1715), u: *Thesaurismata. Bolletino dell'Istituto Ellenico di Studi Bizantini e Postbizantini*, 30 (2000.), 379, 380, bilj. 1.
- 4 Biblioteca del Museo Correr, Venecija (dalje BMCVe), *Morosini-Grimani*, 557, f. IV.
- 5 BMCVe, *Morosini-Grimani*, 557, f. XVII. U pregledu sadržaja fascikala stoji »Scrittura del Giancix per la linea, et accampamento allo stretto. Et oppositioni dell'Alberghetti«; datacija je, kako se čini, 1698.
- 6 Tekst započinje riječima: »In ordine à i Supremi Commandanti di V. E. mi son portato à Corintho (io?) Tenente Collonelle Giansix quartier mastro generale«.
- 7 ENNIO CONCINA – ELISABETTA MOLTENI, »La fabrica della fortezza«. L'architettura militare di Venezia, Verona, 2001., 266, 269; ERIC PINZELLI (bilj. 3.), 387.
- 8 Archivio di Stato di Venezia, Venecija (dalje ASVe), Senato, Dispacci, *Provveditori da Terra e da Mar* (dalje PTM), 196, 17. XII. 1701.: »... per ridursi in conveniente difesa ricercarebbe lungo lavoro, e spesa imensa«. Jančić se spominje kao »maggiore di Battaglia Jansich«.
- 9 BNMVe, Ms. It. Cl. IV 143 (5375). Jančić se navodi kao »sargento maggior di Battaglia Jancix«.
- 10 BMCVe, *Ravà-Fenton*, 20.
- 11 O ulozi Francesca Grimanija u utvrđivanju Peloponeza v. Fortezze veneziane nel Levante. Esempi di cartografia storica dalle collezioni del Museo Correr, Venezia, 1999., 810.
- 12 ASVe, *Grimani ai Servi*, 42.
- 13 ASVe, *PTM*, 953, 10. IV. 1708. Nakon što je spomenut trošak od 8.000 dukata za bastion u luci, »soma senza paragone inferiore a quella, che vi vorebbe nell'Opera ideata dal Sargente General Janxich«.
- 14 ASVe, *PTM*, 853, 4. IX. 1708.: »le opere progettate nella parte bassa in mare del Sig. Sargente General Jansich«.
- 15 GIUSEPPE GEROLA, Le fortificazioni di Napoli di Romania, u: *Annuario della R. Scuola archeologica di Atene e delle missioni italiani in Oriente*, XIII–XIV (1930.–1931.), Bergamo, 1933., 384. Gerola za Jančića kaže »uno dei più valenti ingegneri ai servizi della Serenissima a quel tempo«.
- 16 ASVe, *PTM*, 551, 31. X. 1709.
- 17 »Se ella copre totalmente il Contado di Zara, può anche proteggere (?) con molto vantaggio, li Territorii di Traù, e particolarmente quello di Sebenico«.
- 18 »... di trasferirmi in Dalmazia, per esaminare il Progetto di Fortificatione formato dall'Ingegner Andreis sopra la Piazza di Knin ...«; Biblioteca Fondazione Querini Stampalia, Ms. Cl. IV, cod. 448, 19. III. 1710.; također BMCVe, *Donà dalle Rose*, 475, I.
- 19 ASVe, *Provveditori alle fortezze*, dis. 97 (ex. b. 82).
- 20 »Pervenuto à Knin, la mia prima applicatione fu d'esaminare la Piazza nel tratto di cadauno de suoi Recinti, con la scorta del Disegno dell'Ingegner Andreis. Persuaso però questo, sopra luoco, di

qualche difetto del suo Dissegno, non meno, che del suo Progetto, e calcoli, ho dovuto valermi dell'opera assidua del capitano Fallet, et Ingegner Camuccin, per rilevar intieramente una Pianta più essata della Piazza, con i profili necessari alla formatione d'un adeguato Progetto, e dei più giusti calcoli ...».

21

»... in due Progetti, l'idea universale della fortificatione, che può ridur la Piazza nella sua più giusta, e adeguata difesa, proporiionata al grande oggetto, per cui si considera«.

22

ANDREJ ŽMEGAČ (bilj. 1.), 123.

23

»... il maggior propugnaculo di tutta la Dalmatia«.

24

ERIC PINZELLI (bilj. 3.), 425.

25

ASVe, *PTM*, 553, 10. VII. 1711.

26

ASVe, *PTM*, 552: »... molte calcare allestite, fondamente per la maggior parte escavate, diruppi a forza di fornelli e scalpelo smantellati, tutto il neccessario legname reciso et in qualche quantità condotto, e squadrate, le pietre da facciata in considerabile numero apparecchiate ...».

27

»Ristretto di materiali preparati, operationi fatte, e proviggioni spedite a Knin occorrenti al bisogno per le Fabriche, et fortificationi da farsi per riddur in stato di miglior difesa quella Piazza di Frontiera secondo il progetto del Signore Sergente Generale Gianxich«.

28

ASVe, *PTM*, 553, 28. IV. 1711.

29

ASVe, *PTM*, 554, 11. I. 1712. m. v. = 1713.

30

»Redenta et elevata«; ASVe, *PTM*, 554, 25. II. 1713.

31

»... non solo tutte quelle proposte dal primo progetto, ma altre ancora, molte in numero, e rimarcabili in qualità, che ricercate dal sito, si sono dovute aggiungere à miglior difesa della piazza ...».

32

»... importanza della Piazza, che cuopre li Territorii di Zara, e di Sebenico, e che stà à fronte de stati ottomani, et austriaco ...».

33

ASVe, *PTM*, 956, 3. VI. 1711.

34

ASVe, *PTM*, 956, 24. VII. 1711.: »Ogni una di queste parti è stata da me visitata col signore sargente general Gianxich ...».

35

ASVe, *PTM*, 956, 27. XI. 1711.: »... ad esaminarlo di nuovo, et ad esponermi il suo sentimento«.

36

ASVe, *PTM*, 954, 19. I. 1708.

37

ASVe, *PTM*, 954, 20. XII. 1708.: »... quale non può mai essere abbastanza allucidato in carta, per la varietà de piani, e stravaganza della sua situatione«.

38

ASVe, *PTM*, 955.

39

ASVe, *PTM*, 956, 27. XI. 1711.: »... occupare ogn'uno di questi con la sua particolare Opera«.

40

»Vedranno da tali carte aver egli osservato esservi sul lato destro del monte alcuni siti più elevati, che prolungandosi l'un dietro l'altro, predominano da per tutto la pendenza del monte stesso. Divisa egli occupare ogn'uno di questi con la sua particolare opera. Su la prima eminenza, che è più vicina alla piazza, propone un bastione, che con altre linee lungo la pendenza s'unisce alla testa della communicatione, per cui si discende agl'esteriori della città. Su la seconda progetta un Ridotto con la fronte assicurata da un fosso molto profundato nel Grebano. Su la terza minore elevatione stima à proposito una duplicata strada coperta, e su la pendenza al lato sinistro del Ridotto divisa una specie di Rivellino staccato, che concorre a rinforzar maggiormente la difesa delle preaccennate Opere. Per finir poi d'occupare il monte, propone un Forte consistente in un Bastione et in due Mezzi ...».

41

ASVe, *PTM*, 957, 10. X. 1713.

42

GIUSEPPE GEROLA (bilj. 15.), 400.

43

Npr. ASVe, *PTM*, 956, 12. II. 1711. m. v. = 1712.; 25. X. 1712.

44

GIUSEPPE GEROLA (bilj. 15.), 396.

45

CHRISTIAN OTTERSACH, Im Schutz des Markuslöwen. Die venezianischen Festungen auf den Ionischen Inseln und dem griechischen Festland, u: *Festungsjournal*, 26 (2005.), 18.

46

CHRISTIAN OTTERSACH (bilj. 45.), 66, 69.

47

ERIC PINZELLI (bilj. 3.), 426.

48

ASVe, *PTM*, 956, 28. XII. 1711.

49

ASVe, *PTM*, 956, 2. II. 1711. m. v. = 1712.

50

ASVe, *PTM*, 956, 12. II. 1711. m. v. = 1712.

51

ASVe, *PTM*, 956, 27. III. 1712.

52

ASVe, *PTM*, 956, 20. VIII. 1712.

53

ASVe, *PTM*, 956, 1. X. 1712.

54

ASVe, *PTM*, 956, 14. X. 1712.

55

ASVe, *PTM*, 956, 25. X. 1712.: »... per accudir al travaglio, con la sua nota esperienza ...».

56

ASVe, *PTM*, 956, 20. XII. 1712.

- 57
ASVe, *PTM*, 957, 8. IV. 1713.
- 58
ASVe, *PTM*, 957, 12. V. 1713.
- 59
ASVe, *PTM*, 958, 14. V. 1713.
- 60
ASVe, *PTM*, 958, 12. VI. 1713.
- 61
ASVe, *PTM*, 958, 10. VIII. 1713.
- 62
ASVe, *Dispacci dei capi da guerra (condottieri)*, Dispacci dello Schulenburg, 1: »Progetto campale per la Piazza di Santa Maura li 13 Agosto 1717«.
- 63
ASVe, *PTM*, 959, 8. IX. 1714.
- 64
V. bilj. 62.
- 65
ASVe, *PTM*, 959, 5. IX. 1714.
- 66
ASVe, *Provveditori alle fortezze*, dis. 6; objavljeno u: ENNIO CONCINA – ELISABETTA MOLTENI (bilj. 7.), 271.
- 67
ASVe, *PTM*, 959, 9. I. 1714. m. v. = 1715.
- 68
ASVe, *PTM*, 959, 7. IV. 1715.
- 69
GIROLAMO FERRARI, Delle notizie storiche della lega tra l'imperatore Carlo VI. e la Repubblica di Venezia contra il gran sultano Acmet III e de'loro fatti d'armi dall'anno 1714. sino alla pace di Passarowitz, Venecija, 1736., 47, 48, 172, 173; vidjeti za ovu temu i: Biblioteca Fondazione Querini Stampalia, Venecija, Cl. IV, cod. 193 (= 447), izvješće o padu Modona od 22. IX. 1719.
- 70
BNMVe, Ms. It. Cl. VII 1210 (9026): »... il Sargente Generale Giansich rissorto dall'infelice condizione di schiavo, soggetto pieno di merito, di distintissima abilità, e di farne una degna considerazione ...«, 259v–260r. Također ASVe, *Dispacci dei capi da guerra (condottieri)*, Dispacci dello Schulenburg, 1, 16. VII. 1720.: »Tutta via sarebbe bene, che succedesse alla Soprintendenza il Sargente General Giansix, soggetto in vero di farne tutta la considerazione, e degno delle Gratie di Vostra Serenità per le sue lunghe Benemerenze, per la Virtù, e l'Esperienza, che l'accompagna, e per il riguardevole servitio, che può render in ogni incontro«.
- 71
O Schulenburgovim pogledima na utvrđivanje Krfa v. ELISABETTA MOLTENI – SILVIA MORETTI, Maps and drawings of Corfu in the Library of the Museo Correr, u. *e-Perimtron*, 1 (2006.), 7.
- 72
O posjedima što su Veneciji preostali u Grčkoj nakon posljednjeg rata v. CLAUDIO DONATI, *Lo Stato da Mar nel Settecento*, u: *Repubblica di Venezia, Tomo III. Stato da Mar (1700–1797)*, Milano, 1996., 15, 16.
- 73
ASVe, *Dispacci dei capi da guerra (condottieri)*, Dispacci dello Schulenburg, 2, izvješće od 30. VII. 1723.
- 74
ASVe, *Archivio proprio Schulenburg*, 24, 7. X. 1728.; također i Jančićevi tekstovi od 8. i 15. XII. 1712.
- 75
ASVe, *Archivio proprio Schulenburg*, 24, 11. XI. 1728.
- 76
ASVe, *Archivio proprio Schulenburg*, 39, 29. III. 1731.
- 77
ASVe, *Dispacci dei capi da guerra (condottieri)*, Dispacci dello Schulenburg, 2.
- 78
BMCVe, *Venier*, b. XI/9, dokument od 1. VII. 1739.

Summary

Andrej Žmegač

Antun Jančić: An Architect of Venetian Fortifications

Antun Jančić (Antonio Giancix/Giansich/Giaxich) was among the most prominent Venetian fortification architects during the first decades of the 18th century. So far only some facts have been known about his activity, primarily on Corfu and in Nauplion in the Peloponnese, where his main and, according to many, the most original fortress was built, that of Palamidi. Its construction began in 1711, but as early as 1715 it would be lost in the last Venetian-Ottoman war. Its shape was adapted to the slope on which it was built by constructing various separate buildings, organically unified and mutually supportive in defence. This masterpiece of fortification architecture has inspired scholars such as Giuseppe Gerola and Christian Ottersbach.

Among other works by Jančić, one should especially mention his intervention in the construction of Nauplion's city fortifications (1708) and his reconstruction and modernization

of the fortress of Knin (from 1711). In the years preceding the Venetian-Ottoman war, he was mostly visiting the crucial fortresses on the Peloponnese (Castel di Morea, Modon) and elsewhere (Corfu, S. Maura) in order to introduce certain improvements. After the Ottoman conquest of Modon in 1715, he was captured and brought to Istanbul. He was released in 1720 and continued his military and architectural career, devoting himself mostly to Corfu, which was among the few remaining Venetian possessions in Greece. In 1723, Schulenburg appointed him its military commander. In his later years, Jančić obtained one of the highest distinctions (*tenente generale*), which made him third-ranked in the Venetian military hierarchy.

Keywords: fortifications, Venetian Republic, Venetian-Ottoman wars, the Peloponnese, Nauplion, Knin, Antun Jančić